

การศึกษาชีววิทยา นิเวศวิทยา และเขตการแพร่ระบาดของ
หนอนแมลงวันเขี้ยวริดแมลงศัตรูเห็ดที่สำคัญ

สัญญาณี ศรีคชา อูราพร หนูนารถ เทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์
กลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช

รายงานความก้าวหน้า

การศึกษาชีววิทยา นิเวศวิทยา และเขตการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเขี้ยวริด แมลงศัตรูเห็ดที่สำคัญในห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช และโรงเพาะเห็ดของเกษตรกรจังหวัดกาญจนบุรี และนครปฐม จากการสำรวจและเก็บรวบรวมแมลงวันเขี้ยวริดจากโรงเพาะเห็ดเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ชลบุรี และระยอง พบหนอนแมลงวันเขี้ยวริด *Lycoriella* sp. ลงทำลายเห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดนางพล และเห็ดฮังการี จากการศึกษาวงจรชีวิตของหนอนแมลงวันเขี้ยวริด (*Lycoriella* sp. ; Diptera : Sciaridae) ในห้องปฏิบัติการที่อุณหภูมิเฉลี่ย 25.61 ± 0.62 องศาเซลเซียส และความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 92.00 ± 0.25 เปอร์เซ็นต์ พบว่าตัวเต็มวัยมีอายุ 18-20 วัน ตัวเต็มวัยเพศเมียหลังฟักออกจากดักแด้แล้ว 1 วัน จึงเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์ ระยะไข่ 3-4 วัน หนอนมี 4 วัย ระยะหนอน 12-13 วัน ระยะดักแด้ 3-5 วัน ตลอดวงจรชีวิต 18-22 วัน

คำนำ

เห็ด จัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง มีคุณค่าทางด้านโภชนาการสูงและมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพรรักษาโรคได้ ในปัจจุบันเกษตรกรมีการตื่นตัวในการเพาะเลี้ยงเห็ดมากขึ้น โดยมีการขยายกิจการการเพาะเลี้ยงเห็ดอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว และประกอบกับการเพาะเลี้ยงเห็ดสามารถทำได้ทุกพื้นที่ของประเทศ ในการเพาะเลี้ยงเห็ดส่วนใหญ่มักประสบกับปัญหาแมลง-ศัตรูพืชเข้าทำลาย ทำความเสียหายแก่ผลผลิต จากการศึกษาของกอบเกียรติ์ และคณะ (2544) พบหนอนแมลงวัน 4 ชนิด คือ หนอนแมลงวันเขี้ยวริด (*Lycoriella* sp.) หนอนแมลงวันฟอริค (*Megasellia* sp.) หนอนแมลงวันซีซีต (*Heteropeza* sp.) และแมลงหวี่ดำ (*Scatopse* sp.) เข้าทำลายก่อนเชื้อเห็ด และดอกเห็ด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนอนแมลงวันเขี้ยวริด เมื่อมีการระบาดของเห็ดสามารถทำความเสียหายได้มากกว่า 80% ในประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนในบ้าน

เราพบว่าทำให้ผลผลิตลดลง 30% ในการลงทำลายเห็ดหนู ที่ปลูกด้วยขี้เถ้าจากไม้ยางพารา ที่อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง โดยทำให้ดอกเห็ดเสียหาย คุณภาพต่ำ และราคาตก นอกจากนี้ยังพบลงทำลายเห็ดแชมปิญองที่ผลิตในจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ ทำให้ผลผลิตลดลง 26-40% ดังนั้นจึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชีววิทยา นิเวศวิทยา และการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเขียริด เพื่อใช้เป็นแนวทางเพื่อวางแผนการดำเนินการป้องกันกำจัดแมลงศัตรูเห็ดทั้งระยะสั้นและระยะยาวต่อไปได้

วิธีดำเนินการ

อุปกรณ์

1. โรงเพาะเห็ดเกษตรกร
2. ถุงพลาสติก กล่องพลาสติก
3. แวนขยาย กล้องจุลทรรศน์
4. อุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น แอลกอฮอล์ ฟู่กัน มีด จานเลี้ยงเชื้อ คีมคีบ ที่นับแมลง ถุงพลาสติก เครื่องชั่งน้ำหนัก

วิธีการ

1. ศึกษาชีววิทยาของหนอนแมลงวันเขียริด โดยทำการเก็บรวบรวมก้อนเห็ดที่ถูกหนอนแมลงวันลงทำลายจากโรงเพาะเห็ดของเกษตรกร แล้วนำมาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัย จากนั้นทำการจำแนกชนิด เมื่อได้แมลงวันเขียริดจึงนำมาเลี้ยงขยายพันธุ์ต่อจนได้รุ่นที่ 1 (F_1) แล้วดำเนินการศึกษาหาวงจรชีวิตในระยะต่าง ดังนี้

ระยะไข่	ศึกษาอายุของไข่ และหาอัตราการฟัก ตรวจนับและบันทึกจำนวนไข่ที่ฟัก โดยทำการศึกษาจากไข่ 500 ฟอง
ระยะหนอน	ศึกษาอายุและลักษณะของหนอนวัยต่างๆ รวมทั้งอัตราการอยู่รอดของหนอน บันทึกขนาด ลักษณะ และการตายของหนอนวัยต่างๆ โดยทำการศึกษาจากหนอน 100 ตัว
ระยะดักแด้	ศึกษาอายุและลักษณะของดักแด้ รวมทั้งอัตราการฟักเป็นตัวเต็มวัยของดักแด้ บันทึกขนาด และลักษณะของดักแด้ โดยทำการศึกษาจากดักแด้ 50 ดักแด้
ระยะตัวเต็มวัย	ศึกษาอายุขัย การผสมพันธุ์ การวางไข่ และลักษณะของตัวเต็มวัย โดยใช้แมลงวันเขียริดจำนวน 10 คู่

2. ศึกษานิเวศวิทยาของหนอนแมลงวันเขียริด นำไข่ของแมลงวันเขียริด 100 ฟอง ใส่ในก้อนเชื้อเห็ด จากนั้นนำไปไว้ในโรงเรือนเพาะเห็ด ทำการบันทึกจำนวนจำนวนไข่ที่ฟัก จำนวนหนอน

ที่มีชีวิตรอดในวัยต่างๆ จำนวนดักแด้ และปริมาณตัวเต็มวัยทั้งเพศผู้และเพศเมีย โดยทำการศึกษา 5 ซ้ำ ซ้ำละ 100 ฟอง/ก้อนเชื้อ

3. ศึกษาชนิดของเห็ดอาหารของหนอนแมลงวันเขียริด โดยนำก้อนเชื้อของเห็ดชนิดต่างๆ ชนิดละ 3 ก้อน จากนั้นนำหนอนแมลงวันเขียริดที่ฟักจากไข่ ใส่ก้อนละ 50 ตัว แล้วนำไปไว้ในโรงเรือนเพาะเห็ด ทำการบันทึกจำนวนดักแด้ที่ได้ และปริมาณตัวเต็มวัยทั้งเพศผู้และเมีย

4. ศึกษาเขตการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเขียริด และศัตรูธรรมชาติ โดยออกสำรวจและเก็บรวบรวมก้อนเชื้อเห็ดที่ถูกหนอนแมลงวันลงทำลายจากโรงเพาะเห็ดของเกษตรกรในเขตต่างๆ แล้วนำมาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัย จากนั้นทำการจำแนกชนิด เมื่อได้แมลงวันเขียริดทำการบันทึกแหล่งที่พบและชนิดของเห็ดที่ถูกทำลาย นอกจากนี้ถ้าพบศัตรูธรรมชาติ นำมาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัยแล้วทำการจำแนกชนิด

เวลาและสถานที่

ตุลาคม 2551 – กันยายน 2553

ห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยและพัฒนาการอารักขาพืช

โรงเพาะเห็ดของเกษตรกร

ผลการทดลองและวิจารณ์

1. **ศึกษาชีววิทยาของหนอนแมลงวันเขียริด *Lycoriella* sp.** ดำเนินการศึกษาในปี พ.ศ. 2552 ณ ห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช กรุงเทพมหานคร โดยมี อุณหภูมิเฉลี่ย 25.61 ± 0.62 องศาเซลเซียส และความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 92.00 ± 0.25 เปอร์เซ็นต์ จากการศึกษชีววิทยาหนอนแมลงวันเขียริด *Lycoriella* sp. บนก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า พบว่าการเจริญเติบโตของแมลงชนิดนี้แบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ

ระยะไข่ ตัวเต็มวัยเพศเมียจะวางไข่เป็นกลุ่ม โดยสามารถวางไข่ได้สูงสุดถึงกลุ่มละ 40 ฟองในก้อนเชื้อเห็ด หรือตามผิวหน้าของดินในโรงเพาะเห็ดที่มีความชื้นพอสมควร หรือตามต้นวัชพืชที่ขึ้นในโรงเพาะเห็ด ไข่มีสีขาวผิวเป็นมันสะท้อนแสง มีขนาดเล็ก ขนาดกว้างเฉลี่ย 0.17 ± 0.01 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 0.24 ± 0.30 มิลลิเมตร ระยะไข่ 3-4 วัน

ระยะหนอน หนอนมีลักษณะหัวแหลม ท้ายแบน ไม่มีขา ส่วนหัวมีลักษณะเป็นตะขอแข็งสีดำ หนอนที่ฟักออกใหม่ๆ มีขนาดลำตัวกว้างเฉลี่ย 0.25 ± 0.19 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 0.78 ± 0.23 มิลลิเมตร ตัวหนอนเคลื่อนที่โดยการยืดหดลำตัว หนอนมี 4 วัย หนอนโตเต็มมีขนาดลำตัวกว้างเฉลี่ย 1.67 ± 0.14 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 5.52 ± 1.22 มิลลิเมตร ระยะหนอน 12-13 วัน

ระยะดักแด้ ดักแด้มีลักษณะกลมรีคล้ายถังเปียร์ ระยะนี้แมลงไม่มีการเคลื่อนไหว ดักแด้อยู่ที่ผิวด้านนอกของก้อนเชื้อเห็ดในถุงพลาสติกมองเห็นได้ง่าย บ้างครั้งอาจเข้าดักแด้ในก้อนเห็ดสำหรับก้อนเห็ดที่ถูกทำลายรุนแรง หรืออาจลงมาเข้าดักแด้ในดินที่พื้นโรงเพาะเห็ด ดักแด้มีขนาดกว้างเฉลี่ย 0.89 ± 0.03 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 2.54 ± 0.35 มิลลิเมตร ระยะดักแด้ 3-5 วัน

ระยะตัวเต็มวัย ตัวเต็มวัยเป็นมีลักษณะคล้ายยุง ขนาดประมาณ 2 มิลลิเมตร หัวและอกมีสีดำ ส่วนท้องมีสีน้ำตาล มีปีกบางใสสะท้อนแสง 1 คู่ หนวดยาวชี้ตั้ง ระยะนี้ไม่ทำลายพืช ตัวเต็มวัยหลังจากออกจากดักแด้ 1 วัน จึงเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์และเริ่มวางไข่ โดยวางไข่ในก้อนเชื้อเห็ด ตัวเต็มวัยเพศเมียมีความสามารถในการวางไข่ตลอดอายุขัยได้ 150 ฟอง วางไข่ได้สูงสุด 40 ฟอง/วัน ตัวเต็มวัยเพศเมียเมื่อวางไข่มีขนาดกว้างเฉลี่ย 0.75 ± 0.11 เซนติเมตร ลำตัวยาวเฉลี่ย 3.42 ± 0.21 เซนติเมตร ตัวเต็มวัยเพศเมียมีอายุ 12-13 วัน ตัวเต็มวัยเพศผู้เมื่อวางไข่มีขนาดกว้างเฉลี่ย 0.48 ± 0.05 เซนติเมตร ลำตัวยาวเฉลี่ย 2.81 ± 0.21 เซนติเมตร ตัวเต็มวัยเพศผู้มีอายุ 10-12 วัน

จากการศึกษาวงจรชีวิตของหนอนแมลงวันเขี้ยวริด *Lycoriella* sp. ภายใต้สภาพห้องปฏิบัติการ พบว่ามีวงจรชีวิต (จากไข่ถึงตัวเต็มวัย) 18-22 วัน

สรุปผลการทดลอง

จากการศึกษาวงจรชีวิตของหนอนแมลงวันเขี้ยวริด (*Lycoriella* sp. ; Diptera : Sciaridae) ในห้องปฏิบัติการ พบว่าตัวเต็มวัยมีอายุ 18-20 วัน ตัวเต็มวัยเพศเมียหลังฟักออกจากดักแด้แล้ว 1 วัน จึงเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์ โดยวางไข่เป็นกลุ่ม ตัวเมีย 1 ตัว สามารถวางไข่ได้ 150 ฟอง ระยะไข่ 3-4 วัน หนอนมี 4 วัย ระยะหนอน 12-13 วัน ระยะดักแด้ 3-5 วัน ตลอดวงจรชีวิต 18-22 วัน

เอกสารอ้างอิง

กอบเกียรติ์ บันลิตธี พรทิพย์ วิสารทานนท์ ฉัตรไชย ศฤงฆไพบูลย์ และสัจจะ ประสงค์ทรัพย์.

2544. แมลง-ไรศัตรูเห็ดในประเทศไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร.

80 หน้า.